

Grŵp Trawsbleidiol ar Hinsawdd, Natur a Lles

17:00 – 18:00

13.10.2022

Cyfarfod rhithwir (drwy Zoom)

Agenda

1. Croeso a chyflwyniadau
Delyth Jewell AS
2. Cofnodion y cyfarfod diwethaf
Delyth Jewell AS
3. **Llysgenhadon Hinsawdd Ieuencid Cymru**
4. **Dr Maria Kett**, Athro Cyswllt mewn Dyngariaeth ac Anabledd, Sefydliad Epidemioleg a Gofal Iechyd UCL
5. Unrhyw fusnes arall
Delyth Jewell AS

Camau i'w cymryd

- Cysylltu â siaradwr y Cenhedloedd Cyntaf
- Pennu dyddiad ar gyfer y cyfarfod nesaf.
- Cysylltiadau allweddol i'w rhannu

Yn bresennol: Antonia Fabian, Anouchka Grose, Caitlyn Williams, Emily Darney, Gwenda, Joe Rossiter, Kate Lowther, Kathryn Speedy, Liz Williams, Madelaine Phillips, Maria Kett, Molly Hucker, Ollie John, Rhiannon Hardiman, Ryland Doyle

ASau yn bresennol: Delyth Jewell AS, Huw Irranca-Davies AS

Cofnodion

1. Croeso a chyflwyniadau
2. Cofnodion y cyfarfod diwethaf

Delyth Jewell AS

- Croeso
- Mae'r cyfarfod yn cael ei recordio at ddibenion cymryd cofnodion

- Os hoffech gyfrannu yn Gymraeg, nid oes gwasanaeth cyfieithu swyddogol ond byddaf yn ei gyfieithu i'r Saesneg
  - Rydym wedi cael seibiant hir, yn enwedig i roi seibiant i bobl ifanc dros yr haf, ac yn awr rydym yn ailfywiogi'r grŵp ac yn darganfod beth mae pawb wedi bod yn ei wneud
  - Byddwn yn clywed gan ein Llysgenhadon Hinsawdd Ieuencid yn ogystal â Dr Maria Kett
  - I unrhyw un sy'n newydd i'r grŵp, pwrpas y grŵp yn rhannol yw gwneud yn siŵr bod pobl yn teimlo eu bod wedi'u grymuso a chydabod y cydgysylltiadau rhwng yr argyfyngau hinsawdd a natur, pobl ac iechyd meddwl. Mae'n rhywbeth sy'n effeithio ar bobl o bob oed ac mae agwedd ryng-genhedlaeth iawn i'n gwaith fel grŵp
  - Mae hyn yn rhywbeth sy'n effeithio ar bobl ifanc mewn ffordd arbennig ac yn rhannol i gydnabod hyn mae'r Llysgenhadon Hinsawdd Ieuencid yn cydarwain y grŵp hwn, mae eitem sefydlog yn y cyfarfodydd hyn iddynt roi diweddariad i ni.
- Llofnodwyd cofnodion y cyfarfod diwethaf gan Delyth Jewell AS

3. Llysgenhadon hinsawdd Ieuencid Cymru

Emily Darney

- Cynhaliodd Llysgenhadon Hinsawdd Ieuencid (YCA) ddigwyddiad ar-lein am ffoaduriaid hinsawdd ar gyfer Wythnos Fawr Werdd, sef un o'r prif bwyntiau yn ein maniffesto
- Eleni buom yn gweithio gyda straeon undod ac Oasis Caerdydd, rhannodd rhai ffoaduriaid eu straeon a rhoesom fwy o wybodaeth i bobl am beth fyddai ffoadur hinsawdd
- Gweithio ar ddeiseb i wneud 'Ffoadur Hinsawdd' yn statws cydnabyddedig, mae hyn yn ei ddyddiau cynnar o hyd ac rydym yn bwriadu ei chael yn barod ar gyfer y flwyddyn nesaf.
- Os hoffai unrhyw un ei gefnogi neu gael mwy o wybodaeth e-bostiwch y llysgenhadon
- Ddydd Sadwrn mae gennym gyfarfod gyda'r Wampis Youth, grŵp cynhenid, i weld sut mae newid hinsawdd yn effeithio arny'n nhw a sut i helpu i chwyddo eu lleisiau.
- Ar yr 8^{ed} a 10^{ed} Tachwedd rydym yn cynnal COP Ieuencid yng Nghaerdydd i redeg ochr yn ochr â COP 27 i ddod â phlant ysgol at ei gilydd a dangos iddynt beth yw COP

Delyth Jewell AS

- Gwych clywed beth mae'r llysgenhadon yn ei wneud
- Mae COP yn sefyll am Conference of Parties ac mae'r egwyddor yn ymwneud â dod â phobl at ei gilydd

Anouchka Grose

- Hoffwn glywed mwy am sut y daeth grŵp y llysgenhadon ynghyd a beth i'w ddweud wrth bobl eraill sydd eisiau gwneud y math hwnnw o beth, sut mae'r cyfan yn gweithio?

Emily Darney

- Mae'r grŵp yn cael ei hwyluso gan Maint Cymru a dechreuodd fel grŵp yn ystod y cyfnod cloi cyntaf ac ymunais flwyddyn yn ddiweddarach
- Mae gennym ni rai cyfarfodydd wyneb yn wyneb ond mae ar Zoom yn bennaf
- Os oes gan unrhyw un ohonom bwnc yr ydym am wneud rhywfaint o waith arno rydym yn ei rannu a bydd y grŵp yn penderfynu a hoffem weithio arno.
- Rydym yn bennaf yn cynnal digwyddiadau neu ddigwyddiadau rhithwir fel y COP neu eco-ysgolion

Anouchka Grose

- Sut mae'r eco-ysgolion yn dod o hyd i chi?

Emily Darney

- Rydyn ni'n postio llawer ar gyfryngau cymdeithasol, Instagram yn bennaf, ac rydyn ni'n postio llawer o ymgyrchoedd ar hynny
- Fe wnaethom ni ymgyrch bioamrywiaeth yn gynharach yn y flwyddyn a gwneud cysylltiadau newydd drwy hynny, felly mae'n bennaf trwy rannu gwybodaeth

Delyth Jewell AS

- Mae hynny'n wych, a oes gan unrhyw un arall unrhyw gwestiynau?
- Mae'r grŵp hwn i fod mor anhierarchaidd â phosibl i sicrhau bod llais pawb yn cael ei chwyddo
- Bydd newid hinsawdd yn effeithio ar bobl ifanc yn bennaf felly mae angen i ni wneud yn siŵr bod y platfform yno i bobl ifanc hefyd

4. Dr Maria Kett, Athro mewn Dyngariaeth ac Anabledd, Sefydliad Epidemioleg a Gofal Iechyd UCL

Delyth Jewell AS

- Byddwn yn awr yn clywed gan Dr Maria Kett sy'n athro cyswllt mewn dyngariaeth ac anabledd yn Sefydliad Epidemioleg a Gofal Iechyd UCL. Mae Dr Kett yn anthropolegydd cymdeithasol trwy hyfforddiant, mae hi wedi gweithio mewn dros ddwsin o wledydd yn Affrica ac Asia, gan arwain ar nifer o raglenni ymchwil ar anabledd a Datblygiad Rhyngwladol.
- Mae Doctor Kent yn gyd-sylfaenydd y Global Disability Innovation Hub, gan arwain ar y gwaith dyngarol y maent yn ei wneud. Mae hi'n mynd i fod yn siarad â ni am anabledd a newid hinsawdd

Dr Maria Kett

- Diolch i Liz am fy ngwahodd i siarad

- Rwyf bob amser wedi ceisio sicrhau bod fy ngwaith yn cael ei ddefnyddio yn y byd go iawn ac yn gweithio gyda phobl yr effeithir arnynt, a phobl ag anableddau yn arbennig.
- Mae pobl ag anableddau yn cael eu heffeithio'n fwy gan newid hinsawdd ac maent mewn mwy o berygl o gael eu hanafu neu farw o argyfyngau sy'n ymwneud â'r hinsawdd, megis llifogydd, daeargrynfeydd.
- Mae diogelwch bwyd a phrinder adnoddau hefyd yn debygol o effeithio'n fwy ar bobl anabl
- Hyd yn eithaf diweddar, nid oedd pobl ag anableddau yn ymwneud llawer â phrosesau gwneud penderfyniadau allweddol megis fframwaith y Cenhedloedd Unedig ar newid yn yr hinsawdd
- Mae tymheredd cynyddol yn effeithio ar lawer o bobl, yn enwedig pobl oedrannus ond hefyd pobl â chyflyrau iechyd penodol, fel sglerosis ymlledol
- Yn fyd-eang mae gennym boblogaeth sy'n heneiddio a phoblogaeth gynyddol drefol. Rydym yn gweld digwyddiadau gwres cynyddol ac anallu ein hamgylchedd presennol i ddelio â hynny
- Mae anghydbwysedd pŵer sy'n gwneud pobl ag anableddau mewn mwy o berygl oherwydd newid yn yr hinsawdd, y strwythurau cymdeithasol sy'n gwneud pobl ag anableddau yn fwy agored i'r effeithiau hynny
- Nid yw pobl ag anableddau o reidrwydd yn gwybod am rai o'r mesurau lliniaru na'r sgysiau sy'n digwydd ynghylch rhai o'r materion hyn, felly nid ydynt o reidrwydd yn ymgysylltu ac nid yw sefydliadau pobl ag anableddau yn cael eu cynrychioli mewn fforymau hinsawdd ac yn y Cenhedloedd Unedig.
- Yn ddiweddar, gofynnodd Llywodraeth y DU a Swyddfa Datblygu'r Gymanwlad Dramor i ni ymchwilio i gynnwys pobl ag anableddau a'u gwydnwch hinsawdd mewn ymchwil yn 2018.
- Rhoddodd hyn y cyfle i ni weithio gyda chydweithwyr yn Bangladesh a Kenya
- Gwelsom bryd hynny, a chyda gwaith diweddarach a wnaethom yn 2021, nad oedd llawer iawn o waith ymchwil ar bobl ag anableddau, ac i effaith newid yn yr hinsawdd ar bobl ag anableddau ac i ba raddau y mae gweithgareddau newid yn yr hinsawdd yn cynnwys pobl ag anableddau
- Mae persbectif yr Open Society Foundation yn ddiddorol iawn oherwydd roedden nhw wir yn edrych ar gyfiawnder hinsawdd a sut rydych chi'n mynd i'r afael ag anghydbwysedd y bobl dlotaf yn y byd, sef y rhai lleiaf tebygol o achosi'r allyriadau sy'n creu newid yn yr hinsawdd, a'r mwyaf tebygol o gael eu heffeithio ganddynt.
- Mae'r ymchwil ar gael ar-lein a'r hyn a welsom yw nad oedd llawer o wahaniaeth rhwng 2018 – 2021
- Mae allgau pobl ag anableddau wedi arwain at ffocws ar argyfyngau, rheoli risg trychineb, yn hytrach na chamau gweithredu hirdymor
- Yn fyd-eang mae yna ddeddfwriaeth eithaf cryf i gefnogi cynnwys pobl ag anableddau mewn lleihau risg trychineb ond mae angen i ni edrych yn fwy at y dyfodol ac atal yr effeithiau hynny rhag digwydd yn y lle cyntaf.
- Byddem yn dweud o'n hymchwil nad yw pobl wedi eithrio pobl ag anableddau yn fwriadol ond nid oedd y bobl hyn wedi'u cynnwys yn weithredol felly mae angen i ni wneud mwy o bethau i'w cynnwys, megis braille, hygyrchedd ac ati.

- Mae pethau'n dechrau newid ac mae ymwybyddiaeth gynyddol o gynnwys pobl ag anableddau, yn rhannol oherwydd ers 2008 mae Confensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau Pobl ag Anableddau wedi bod ac mae hyn yn cael effaith graddol.
- Mae'r mesurau ymaddasol wedi'u seilio ar newid cymdeithasol ac economaidd dyfnach yn hytrach nag addasu'r systemau presennol yn gynyddol, mae'n ymwneud llawer mwy â dod â grwpiau at ei gilydd
- Mae'n rhaid cael cyfaddawd gyda phobl ag anableddau, nid oedd rhai o'r materion hinsawdd bob amser y mwyaf buddiol i bobl ag anableddau, er enghraifft gwellt plastig – mae'r syniad o wahardd plastigion yn angenrheidiol i'r amgylchedd ond mae angen gan pobl â namau am hyn
- Mae angen inni gael dadleuon ynghylch sut mae'r hyn sy'n gweithio i un grŵp yn cael effaith anfwriadol ar grŵp arall, felly mae'n ymwneud â chyfaddawdau a blaenoriaethau ar gyfer gwahanol grwpiau.
- Os ydym yn sôn am gymdeithas gynhwysol yna nid yw'n ymwneud ag addasu anabledd ac ati, mae'n ymwneud ag addasu hinsawdd ehangach.
- Mae angen dod â phobl ag anableddau i mewn i'r trafodaethau, ac rwy'n meddwl y bydd yn cael mwy o flaenoriaeth yn y COP sydd ar ddod gyda grwpiau cynrychioliadol yn cael eu cynnwys
- Bydd y COP hwn yn canolbwyntio ar golled a difrod, ac mae'n ymwneud â sut mae pobl yn cael eu digolledu am y difrod a achosir i'w hamgylchedd gan wledydd neu ddiwydiannau incwm uwch.

Delyth Jewell AS

- Diolch yn fawr iawn
- Unrhyw gwestiynau?
- Gellir hefyd e-bostio cwestiynau at Dr Kett, bydd y cyfeiriad yn cael ei ddsbarthu gyda'r cofnodion
- Mae'r byd wedi'i gynllunio ar gyfer pobl nad oes ganddynt anableddau ac yna mae angen gwneud addasiadau ar gyfer pobl ag anableddau, mae'n siŵr mai dyna'r ffordd anghywir o gwmpas a dylem fod yn dylunio pethau mewn ffordd llawer mwy cynhwysol.
- Roedd y pwynt ynghylch gwellt plastig yn ddiddorol oherwydd mae Llywodraeth Cymru yn bwriadu cyflwyno deddfwriaeth ar gyfer gwahardd rhai mathau o blastig untro ond mae'r pwynt wedi codi yn y pwyllgor y byddai gwahardd gwellt plastig yn wirioneddol annheg ar bobl sydd angen eu defnyddio oherwydd eu anableddau

Dr Kett

- Mae pobl yn aml yn sôn am feicio ar y pwynt hwn oherwydd nid yw lonydd beicio mor hawdd i bobl â nam ar eu golwg
- Hefyd nid yw newid lliw y croesfannau, yn enwedig i wneud celf, yn hawdd i bobl â nam ar eu golwg ei ddefnyddio
- O fewn y 18 mis diwethaf mae'r gymuned anabledd wedi dod at ei gilydd ar lefel ryngwladol. Mae yna'r Gynghrair Anabledd sy'n gynghrair o sefydliadau cenedlaethol a phobl ag anableddau i greu rhestr glir o flaenoriaethau ac mae pob cyfandir yn y byd yn cael ei gynrychioli.

Liz Williams

- I bobl â nam ar eu golwg mae rhwystrau ar bob cam o gael mynediad at gyfarfod lle nad yw'r wybodaeth a rennir yn hygyrch, neu ni allant gael trafnidiaeth gyhoeddus, neu ni allant fforddio tacsï, felly mae pob mathau o rwystrau
- A wyddoch chi am unrhyw enghreifftiau lle mae pobl anabl wedi cymryd rhan yn y gwaith hwn a lle mae cydgyhyrchu wedi digwydd yn effeithiol iawn?

Dr Kett

- Mae Vanuatu yn un y mae pobl yn ei ddefnyddio fel enghraifft dda ar hyn o bryd. Mae ganddynt gymuned anabl eithaf gweithgar ac maent wedi cyflwyno cynllun gweithredu cynhwysol i bobl anabl.
- Yr hyn sy'n bwysig yw a yw llywodraethau'n cefnogi materion i bobl ag anableddau
- Mae Kenya wedi bod yn gefnogol iawn i hawliau i bobl ag anableddau

Ollie John

- Mae hyn yn ymwneud â'r angen o hyd i ddeall hyd a lled allgau
- Rydym wedi bod yn ymwneud â rhywfaint o waith ar anghydraddoldebau iechyd meddwl ac mae wedi bod yn heriol cyflwyno tystiolaeth o ddogfennau i wneud cyfiawnder ag ef a byddai gennyf ddiddordeb mawr yn y pwynt hwnnw a'r hyn sy'n digwydd ar hyn o bryd i ddeall hyn orau.

Dr Kett

- Rydym wedi dod yn dda iawn yn y gymuned anabl am wneud pwyntiau o egwyddorion e.e. dylai pethau fod yn hygyrch ac yn deg
- Mae gennym dystiolaeth o wledydd cyfoethocach fel yr Unol Daleithiau i wybod pa grwpiau sy'n cael eu heffeithio fwyaf ond oni bai bod pobl yn casglu'r data ni fyddwn yn gwybod, ac nid oes llawer wedi'i gasglu mewn llawer o wledydd eraill
- Mae'n ymwneud â throsi ein pwyntiau o egwyddor yn gamau gweithredu penodol iawn

Ollie John

- Diolch i chi, a dyna'r pwynt hefyd ar y ffocws ar leihau'r risg o drychinebau yn y presennol yn hytrach na mesurau yn y dyfodol

Delyth Jewell AS

- Yn bendant, ac mae hynny'n bwynt tebyg i'r un cynharach o ran ei ddylunio o'r cychwyn cyntaf yn hytrach nag aros am broblem ac ymateb sydd nid yn unig yn ynysu cymunedau ond hefyd ddim yn gwneud synnwyr economaidd.
- Dr Kett, beth sy'n rhoi'r rheswm mwyaf dros obaith i chi?

Dr Kett

- Flwyddyn yn ôl byddwn wedi dweud mai pobl ifanc fydd yn gyrru'r atebion mewn gwirionedd ond es i weithdy ynghylch pryder hinsawdd a'r peth cyntaf a ddywedodd un o'r bobl ifanc oedd pam fod yn rhaid iddynt feddwl am yr holl atebion pan nid nhw a greodd y problemau
- Rwy'n meddwl y bydd cymunedau'n dod at ei gilydd ac mae llawer o gyfle ar gyfer arloesi boed hynny'n adeiladu'n ôl yn well neu'n adeiladu amgylcheddau mwy cynhwysol.

5. Busnes arall
Unrhyw fusnes arall

Delyth Jewell AS

- Gallwn ni i gyd fod yn rhan o'r newid hwn mewn gwahanol ffyrdd ac mae'n wych bod cymaint o aelodau'r grŵp hwn yn poeni digon i ddod i gyfarfod am 5:50 gyda'r nos.
- A oes unrhyw fusnes arall neu a oes unrhyw un arall eisiau diweddarau ar yr hyn y maent yn ei wneud?
- Mae Huw Irranca-Davies newydd ymuno â ni, roedd Emily yn siarad am y gwaith maen nhw'n ei wneud gyda ffoaduriaid hinsawdd a'r COP ieuencid fydd yn digwydd ar yr 8fed^{ed} a'r 10^{ed}. Mae llawer yn digwydd a byddwn yn anfon e-byst gyda'r manylion

Emily Darney

- Mae un diwrnod yn y Deml Heddwch a'r diwrnod arall yn yr ystafelloedd cyfarfod yn y Pierhead

Delyth Jewell AS

- Rydym hefyd wedi clywed gan Dr Kett am newid hinsawdd ac anabledd
- Roeddem yn siarad am yr hyn sy'n rhoi gobaith i ni

Huw Irranca-Davies AS

- Roeddwn yn ysgrifennu adroddiad ar Gymdeithas Seneddol y Gymanwlad yn Nova Scotia ac roedd ffocws gwirioneddol ar nodau datblygu cynaliadwy, newid yn yr hinsawdd, cynaliadwyedd ond rhwystredigaeth wirioneddol ynghylch anallu seneddwyr i ddwyn llywodraethau i gyfrif, yn enwedig gan y gwledydd llai sy'n datblygu.
- Roedd diddordeb a gwybodaeth wirioneddol gan seneddwyr y Gymanwlad am ddeddf llesiant cenedlaethau'r dyfodol ac yn arbennig y Nova Scotiaid yn myfyrion ar eu pobl Cenedloedd Cyntaf eu hunain a'u hegwyddor 7 cenedlaeth sy'n mynd yn ôl i hen amser y Cenedloedd Cyntaf, sef gwneud penderfyniadau ar sail 7 cenedlaeth i ddod. Yn system Canada mae'n rhaid i chi hefyd ymgynghori â phobl y Cenedloedd Cyntaf ar unrhyw gynllunio.
- Yr hyn a gefais yn diddorol yw ein bod ni yng Nghymru wedi rhoi patrwm deddfwriaethol tebyg ar waith wrth feddwl am genedlaethau'r dyfodol

Delyth Jewell AS

- A fyddai un o'r Canadiaid eisiau dod i gyfarfod o'r grŵp hwn yn y dyfodol a siarad â ni?

Huw Irranca-Davies AS

- Dwi'n siwr. Byddai'n wych cael un o arweinwyr y Genedl Gyntaf i ddod i siarad. Gallaf wneud hynny os yw pobl yn hapus â hyn

Delyth Jewell AS

- A oes gan unrhyw un farn am unrhyw beth yr hoffech i ni ei drafod yn ein cyfarfod nesaf?

Anoushka Grose

- Cyfarfŵm â pherson heddiw a oedd wedi trosi ei bryder eco yn weithred. Mae'n dod o bentref ym Mhacistan ac roedd cwmni mawr eisiau meddiannu'r tir a'i ddefnyddio ar gyfer ffermio dwys ac fe wnaeth ef a'i bentref eu hatal.
- Dywedodd fod hyn wedi'i ysgogi gan ei bryder a'i fod wedi gwneud yr union beth o droi ei bryder eco yn weithred

Delyth Jewell AS

- Ffantastig
- O ran y cyfarfod nesaf nid oes gennym unrhyw beth yn y calendr
- Mae dydd lau tua'r amser yma i weld yn gyfleus felly falle dylen ni fynd am lonawr
- Diolch yn fawr i bawb